

Prediction of Family Functioning from the Perspective of Islam Based on the Meaning of Life According to Islamic Teachings and Family Spirituality

1. Fatemeh Rashedifar^{id}: Department of Psychology, Qo.C., Islamic Azad University, Qom, Iran

2. Mohammad Reza Salarifar^{id*}: Department of Family, Qo.C., University and Seminary Research Institute, Qom, Iran.

3. Mohammad Mahdi Safurae Parizi^{id}: Department of Psychology, Qo.C., Islamic AlMustafa Al-Alamiya University, Qom, Iran

*Corresponding Author's Email Address: msalarifar@rihu.ac.ir

Received: 17 April 2025
Revised: 15 July 2025
Accepted: 24 July 2025
Published: 19 August 2025

Copyright: © 2025 by the authors.
Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Abstract:

Objective: The aim of the present study was to predict family functioning from the perspective of Islam based on the meaning of life according to Islamic teachings and family spirituality.

Methods and Materials: The research method was descriptive–correlational. The statistical population included all married couples in the city of Qom in 2023, from which a sample of 481 individuals was selected through convenience sampling. Data were collected using the Family Functioning Scale from the Perspective of Islam (Safourae Parizi, 2009), the Meaning of Life According to Islamic Teachings Questionnaire (Heydari et al., 2019), and the Family Spirituality Questionnaire (Moslehi et al., 2023). Data analysis was performed using Pearson's correlation test and simultaneous multiple regression.

Findings: The results indicated a positive and significant relationship between the meaning of life according to Islamic teachings and family spirituality with family functioning from the perspective of Islam ($P < 0.01$). Furthermore, the meaning of life according to Islamic teachings and family spirituality together explained 59% of the variance in family functioning from the perspective of Islam ($P < 0.01$).

Conclusion: Accordingly, family functioning can be enhanced through promoting family spirituality and improving the meaning of life.

Keywords: family functioning from the perspective of Islam, meaning of life according to Islamic teachings, family spirituality

How to Cite: Rashedifar, F., Salarifar, M. R., & Safurae Parizi, M. M. (2025). Prediction of Family Functioning from the Perspective of Islam Based on the Meaning of Life According to Islamic Teachings and Family Spirituality. *Quarterly of Experimental and Cognitive Psychology*, 2(3), 1-15.

پیش بینی کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام بر اساس معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی و معنویت در خانواده

۱. فاطمه راشدی فر^{ID}؛ گروه روان شناسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

۲. محمدرضا سالاری فر^{ID}؛ گروه خانواده، واحد قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

۳. محمدمهدی صفورائی پاریزی^{ID}؛ گروه روانشناسی، واحد قم، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

*پست الکترونیک نویسنده مسئول: msalarifar@rihu.ac.ir

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر پیش بینی کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام بر اساس معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی و معنویت در خانواده بود.

مواد و روش: روش پژوهش توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش کلیه زوجین شهر قم در سال ۱۴۰۲ بود که جهت گزینش نمونه پژوهش به روش نمونه گیری در دسترس تعداد ۴۸۱ نفر به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. اطلاعات با مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (صفورائی پاریزی، ۱۳۸۸)، پرسشنامه معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی (حیدری و همکاران، ۱۳۹۸) و پرسشنامه معنویت در خانواده (مصلحی و همکاران، ۱۴۰۲) جمع آوری گردید. برای تحلیل داده های پژوهش از آزمون آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به روش همزمان استفاده شد.

یافته ها: نتایج نشان داده است بین معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی و معنویت در خانواده با کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام رابطه مثبت و معنادار وجود دارد ($P < 0/01$). همچنین معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی و معنویت در خانواده توانسته اند ۰/۵۹ درصد کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام را تبیین کنند ($P < 0/01$).

نتیجه گیری: براین اساس می توان با معنویت در خانواده و بهبود معنای زندگی میزان کارآمدی خانواده را ارتقا بخشید.

کلیدواژگان: کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام، معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی، معنویت در خانواده

نحوه استناددهی: راشدی فر، فاطمه، سالاری فر، محمدرضا، و صفورائی پاریزی، محمدمهدی. (۱۴۰۴). پیش بینی کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام بر اساس معنای زندگی بر اساس آموزه های اسلامی و معنویت در خانواده. فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی، ۳(۲)، ۱۵-۱.

تاریخ دریافت: ۲۸ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۲۴ تیر ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۲۸ مرداد ۱۴۰۴

مجوز و حق نشر: © ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

Extended Abstract

Introduction

Family, as the most fundamental unit of society, plays a pivotal role in shaping the values, beliefs, and behavioral norms of individuals, and is therefore considered a central pillar in social stability and cultural continuity (Adamczyk, 2019). In contemporary contexts, families are influenced by a variety of socio-economic, cultural, and technological changes, which can significantly alter their structure and functioning (Kranz, 2024). From an Islamic perspective, the family is not only an institution for meeting material needs but also a spiritual and moral environment tasked with the cultivation of virtuous individuals and the preservation of moral values (Hoshyari & Shameli, 2020; Safourai Parizi, 2021). Family functioning from an Islamic viewpoint emphasizes fulfilling social, ethical, and spiritual objectives through role fulfillment, moral upbringing of children, and fostering emotional bonds among members (Safourai Parizi, 2013).

Effective family functioning is defined as the ability of family members to share a unified value system and maintain harmonious interactions (Jin & Ahn, 2019). In Islamic thought, it encompasses three core dimensions: cognitive (vision and worldview), moral (adherence to ethical principles), and legal (recognition and respect for mutual rights) (Hoshyari et al., 2020). Scholars have identified numerous psychological factors influencing family functioning, among which the meaning of life—especially when rooted in Islamic teachings—is a critical determinant (Goodman et al., 2019).

Meaning in life is understood as the perception that life is purposeful, coherent, and significant (Martela & Steger, 2023). Empirical evidence suggests that individuals who perceive their lives as meaningful tend to experience greater family cohesion, reduced marital conflicts, and enhanced relational satisfaction (Sheikholislami et al., 2018). In Islam, meaning in life is derived from the recognition and worship of God, the pursuit of righteous deeds, and service to others

(Callister et al., 2019; Pishgar et al., 2019). The Islamic conceptualization of life meaning integrates cognitive (logical and theocentric understanding of human existence), affective (hope, optimism, and orientation toward moral excellence), and behavioral (acting in accordance with divine values) dimensions (Heidari et al., 2020). Such meaning is considered a vital resource for enhancing family functioning as it guides members in navigating challenges collaboratively and empathetically (Glaw et al., 2017).

Another critical variable linked to family functioning is spirituality within the family (Basharat et al., 2019). Spirituality refers to a sense of connection with God, self, others, and the transcendent reality (Witte et al., 2022). It extends beyond religious rituals to include spiritual beliefs, activities, and the cultivation of a sacred atmosphere in the home (Casaleiro et al., 2024). Families with higher levels of spirituality often demonstrate stronger interpersonal bonds, greater emotional support, and higher resilience in facing crises (Provencio & McElroy-Heltzel, 2024). Research has found that shared spiritual experiences, such as prayer and joint participation in religious activities, can foster a sense of unity and cooperation among family members (Głaz, 2024).

Studies in both Muslim and non-Muslim contexts affirm that spirituality within the family correlates positively with well-being, cohesion, and the capacity to manage conflicts constructively (Mohammad et al., 2021; Shah Mohammadi & Ebrahimi Tazekand, 2017). For example, Rashidi Far et al. (Rashidi Far et al., 2024) demonstrated that spirituality mediated the relationship between meaning in life and family functioning, suggesting an interactive effect between these constructs. Similarly, Khoshro Rodbaraki et al. (Khoshro Rodbaraki et al., 2023) found that meaning in life and perceived social support jointly contributed to family empowerment.

Given the transformative pressures on the family in Iranian society due to modernization (Loolaaour & Keshavarz, 2017) and the vital role of meaning in life and spirituality in sustaining effective family functioning, there

is a need for empirical studies that explore these relationships within an Islamic framework. The present study addresses this gap by examining the predictive power of meaning in life—based on Islamic teachings—and family spirituality in explaining family functioning from the perspective of Islam.

Methods and Materials

This study adopted a descriptive–correlational design. The statistical population comprised all married couples residing in Qom in 2023. Using convenience sampling, 481 participants were selected based on inclusion criteria: being married, living with one's spouse, having at least one child, being aged between 20 and 55 years, and possessing at least basic literacy. Data were collected using three instruments: (1) the Family Functioning from the Perspective of Islam Scale (Safourai Parizi, 2009), which measures cognitive, moral, and legal dimensions of family functioning; (2) the Meaning in Life Based on Islamic Teachings Questionnaire (Heidari et al., 2019), which assesses value-based meaningfulness, cognitive meaningfulness, and lack of meaning; and (3) the Spirituality in Family Questionnaire (Moslehi et al., 2023), which evaluates spiritual beliefs, spiritual activities, spiritual responsibility, spiritual care, and spiritual atmosphere. Data analysis involved Pearson correlation coefficients and simultaneous multiple regression analysis using SPSS-24.

Findings

Descriptive statistics indicated that participants had moderate to high scores across the dimensions of family functioning, meaning in life, and family spirituality. Pearson correlation analysis revealed that meaning in life based on Islamic teachings was positively correlated with family functioning, and that family spirituality and its dimensions were also positively correlated with family functioning. Conversely, lack of meaning in life was negatively correlated with family functioning.

The regression model demonstrated that meaning in life (value-based meaningfulness, cognitive meaningfulness, and lack of meaning) and family spirituality (spiritual

beliefs, spiritual activities, spiritual responsibility, spiritual care, and spiritual atmosphere) jointly explained 59% of the variance in family functioning. Among the predictors, spiritual activities had the highest standardized beta coefficient, followed by value-based meaningfulness and spiritual atmosphere. Cognitive meaningfulness, spiritual beliefs, and spiritual responsibility also contributed significantly, whereas spiritual care was not a significant predictor in the model.

Discussion and Conclusion

The results confirm that both meaning in life, as conceptualized through Islamic teachings, and family spirituality are significant predictors of family functioning from the Islamic perspective. The positive association between meaning in life and family functioning aligns with earlier findings (Glaw et al., 2017; Goodman et al., 2019; Khoshro Rodbaraki et al., 2023; Mohammad et al., 2021; Rashidi Far et al., 2024; Safourai Parizi, 2013), which have emphasized the role of meaning as a guiding framework for values, behaviors, and relational patterns within the family. The Islamic model of meaning in life, grounded in divine purpose and moral responsibility, appears to provide a robust motivational and ethical foundation that enhances family cohesion, mutual respect, and shared goals (Callister et al., 2019; Heidari et al., 2020; Pishgar et al., 2019).

Similarly, the finding that family spirituality is positively related to family functioning is consistent with studies showing that spiritual beliefs and practices foster emotional bonds, mutual care, and resilience (Basharat et al., 2019; Casaleiro et al., 2024; Głaz, 2024; Kranz, 2024; Provencio & McElroy-Heltzel, 2024). Families that integrate spirituality into their daily lives may be better equipped to navigate challenges collaboratively, reduce conflicts, and maintain a supportive home environment (Shah Mohammadi & Ebrahimi Tazekand, 2017; Witte et al., 2022). The fact that spiritual activities emerged as the strongest predictor suggests that the practical enactment of spiritual values—through rituals, communal worship, and service—may have

a more immediate and observable impact on family functioning than belief alone.

The interplay between meaning in life and spirituality may be particularly potent in Islamic contexts, where both constructs are inherently interwoven. This synergy likely reinforces pro-social attitudes, strengthens intergenerational bonds, and provides a shared moral compass for family members (Ashté & Karami, 2018; Chaturvedi, 2020; Lotfian et al., 2020). The present study, therefore, underscores the importance of interventions and educational programs that

simultaneously nurture both meaning in life and spirituality to promote stronger, more cohesive families.

In conclusion, the evidence from this study suggests that enhancing the sense of purpose in life—rooted in Islamic teachings—and fostering family spirituality can significantly improve family functioning. These findings offer valuable insights for practitioners, policymakers, and religious educators aiming to strengthen family systems within Islamic societies.

(Martela & Steger, 2023). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که درک و پابندی

به معنای زندگی، با افزایش انسجام خانوادگی، کاهش تعارضات و ارتقای رضایت زناشویی همراه است (Sheikholislami et al., 2018).

در آموزه‌های اسلامی، معنای زندگی بر محور شناخت و پرستش خداوند به‌عنوان هدف غایی انسان استوار است (Pishgar et al., 2019). این معنا با انجام اعمال نیک، خدمت به دیگران و پابندی به اصول اخلاقی تکمیل می‌شود (Callister et al., 2019). ساختار معنای زندگی از منظر اسلامی، شامل ابعاد بینشی (شناخت عقلانی و الهیاتی جهان و انسان)، گرایشی (امید، خوش‌بینی و جهت‌گیری به سوی کمال) و کنشی (عمل بر اساس ارزش‌های الهی) است (Heidari et al., 2020). وجود معنای زندگی می‌تواند به‌عنوان عاملی پیش‌بینی‌کننده برای کارآمدی خانواده عمل کند، زیرا اعضای که به اهداف متعالی پایبندند، در مواجهه با چالش‌ها از همبستگی و پشتیبانی بیشتری برخوردارند (Glaw et al., 2017).

بُعد دیگری که با کارآمدی خانواده پیوند دارد، «معنویت در خانواده» است (Basharat et al., 2019). معنویت، مفهومی فراتر از پابندی به شعائر مذهبی صرف بوده و شامل احساس ارتباط با خداوند، دیگران و هستی است (Witte et al., 2022). این احساس می‌تواند از طریق فعالیت‌های عبادی، مسئولیت‌پذیری اخلاقی و ایجاد فضای معنوی در خانه تقویت شود (Casaleiro et al., 2024). خانواده‌هایی که معنویت بالاتری دارند، اغلب روابطی گرم‌تر، حمایت‌گرانه‌تر و سازگارتر را تجربه می‌کنند و در برابر بحران‌ها مقاوم‌تر عمل می‌کنند (Provencio & McElroy-Heltzel, 2024).

مطالعات نشان می‌دهند که معنویت خانوادگی با متغیرهایی همچون رضایت از زندگی، سلامت روان، انسجام خانوادگی و توانایی حل تعارض‌ها رابطه مثبت دارد (Gfaz, 2024). به‌ویژه، فعالیت‌های معنوی مشترک مانند

خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش محوری در شکل‌دهی شخصیت، ارزش‌ها و هویت اعضای خود ایفا می‌کند و از دیرباز کانون اصلی انتقال فرهنگ، دین و اخلاق در جوامع بوده است (Adamczyk, 2019). تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی معاصر موجب شده‌اند که ساختار و کارکرد خانواده‌ها در بسیاری از جوامع دستخوش تغییرات جدی شود (Kranz, 2024) و این تغییرات گاه باعث تضعیف برخی نقش‌ها و کارکردهای سنتی خانواده می‌شود (Loolaaour & Keshavarz, 2017). در عین حال، در نگاه اسلامی، خانواده نهادی است که رسالتی فراتر از تأمین نیازهای مادی دارد و مأمور به تحقق اهداف معنوی، اخلاقی و اجتماعی است (Safourai Parizi, 2021). بر این اساس، کارآمدی خانواده در چارچوب اسلام، به معنای دستیابی به همبستگی پایدار، تربیت نسل صالح، رعایت مرزها و حقوق متقابل و پابندی به ارزش‌های دینی است (Hoshyari & Shameli, 2020).

کارآمدی خانواده، توانایی آن در ایجاد نظام ارزشی مشترک و تعامل هماهنگ میان اعضاست (Jin & Ahn, 2019). این کارآمدی از سه بعد بینشی، اخلاقی و حقوقی تشکیل می‌شود که هر یک نقشی کلیدی در پایداری خانواده دارند (Safourai Parizi, 2013). بعد بینشی با نگرش کلی اعضا نسبت به خود، دیگران و جهان مرتبط است، بعد اخلاقی به درونی‌سازی اصول رفتاری صحیح می‌پردازد و بعد حقوقی بر شناخت و رعایت حقوق متقابل تأکید دارد (Hoshyari et al., 2020).

از دیدگاه روان‌شناختی، متغیرهای متعددی می‌توانند بر کارآمدی خانواده اثرگذار باشند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها «معنای زندگی» است (Goodman et al., 2019). معنای زندگی به فرد کمک می‌کند جایگاه خود را در جهان درک کند، اهداف مشخصی برگزیند و زندگی را هدفمند دنبال نماید

سال ۱۴۰۲ بود که به مراکز روانشناسی این استان مراجعه کردند. برای انتخاب نمونه پژوهش با توجه به اینکه امکان گزینش تصادفی وجود نداشت زیرا اغلب زوجین همکاری لازم را برای شرکت در پژوهش نداشتند لذا به روش نمونه‌گیری در دسترس از میان زوجین (زنان و مردان متأهل) استان قم در سال ۱۴۰۲ که دارای حداقل یک فرزند، در شرایط سنی ۲۰ تا ۵۵ سال، دارای حداقل تحصیلات خواندن و نوشتن بوده و همراه با همسر خود زندگی می‌کردند انتخاب شدند. در تعیین حجم نمونه با توجه به پیشنهاد گادگنولی و ویلیر تعداد حداقل ۳۰۰ نفر برای مطالعات مدل‌یابی ساختاری مکفی می‌باشد و از طرفی با توجه پیشنهاد مولر (۱۹۹۶) که برای تعیین حجم نمونه از نسبت حجم نمونه به پارامتر آزاد برای برآورد استفاده می‌کند وی حداقل این نسبت را ۵ به ۱، حد متوسط آن را نسبت ۱۰ به ۱ و حد بالای آن را نسبت ۲۰ به ۱ عنوان می‌کند بر این اساس می‌توان برای مدل تدوین شده مطالعه حاضر با توجه به وجود تعداد بالای پارامتر آزاد برای برآورد حداقل حجم نمونه را ۲۴۰، حد متوسط آن را ۳۴۰ و حد بالای آن را ۶۴۰ واحد برآورد کرد که در نهایت با توجه به جمع جهات تعداد ۵۱۲ نفر اعلام آمادگی کردند که پس از توزیع پرسشنامه‌ها در نهایت ۴۸۱ نفر پرسشنامه‌های پژوهش را به صورت کامل تکمیل کردند.

الف) مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (SFEQ): این مقیاس توسط صفورائی پاریزی (۱۳۸۸) برگرفته از آیات و روایات اسلامی تهیه و اعتباریابی شد. مقیاس اول ۷۹ گویه و مقیاس دوم ۶۰ گویه بود. در این پژوهش از مقیاس ۶۰ گویه‌ای استفاده شد. این مقیاس دارای ۶۰ گویه و سه شاخص بینشی، حقوقی و اخلاقی است. شیوه نمره‌گذاری این پرسشنامه به صورت طیف لیکرت چهار درجه‌ای (از بسیار کم=۱ تا بسیار زیاد=۴) است و گویه‌های ۳۶ و ۴۱ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود. کسب نمره

دعا یا مطالعه متون دینی می‌تواند حس تعلق و وحدت را میان اعضا تقویت کند (Mohammad et al., 2021). همچنین، باورهای معنوی مشترک، به عنوان چارچوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و حل مسائل عمل می‌کنند و از بروز اختلافات شدید جلوگیری می‌نمایند (Shah Mohammadi & Ebrahimi, 2017).

تحقیقات داخلی نیز حاکی از آن است که معنویت، نقش میانجی میان معنای زندگی و کارآمدی خانواده ایفا می‌کند و می‌تواند اثر مثبت معنای زندگی را بر عملکرد خانواده تقویت کند (Rashidi Far et al., 2024). به عبارت دیگر، خانواده‌ای که هم به معنای زندگی پایبند است و هم روابط معنوی غنی دارد، بیش از دیگر خانواده‌ها قادر به ایجاد محیطی سالم و حمایت‌گر خواهد بود (Khoshro Rodbaraki et al., 2023).

از منظر جامعه‌شناختی، گذار جوامع از سنت به مدرنیته موجب تغییرات اساسی در نقش‌ها، مرزها و انتظارات درون خانواده شده است (Ashté & Karami, 2018). در ایران نیز، تحت تأثیر تحولات جهانی، بسیاری از کارکردهای سنتی و مذهبی خانواده با چالش روبه‌رو شده‌اند (Loolaaour & Keshavarz, 2017). این وضعیت، ضرورت بازاندیشی در راهکارهای تقویت کارآمدی خانواده را دوچندان می‌کند.

در مجموع، با توجه به نقش کلیدی معنای زندگی و معنویت در خانواده در بهبود کارآمدی آن، پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام بر اساس معنای زندگی (با تأکید بر آموزه‌های اسلامی) و معنویت در خانواده طراحی شده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های بنیادی و به لحاظ شیوهی گردآوری اطلاعات در گروه پژوهش‌های توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری پژوهش حاضر تمام زوجین (زنان و مردان متأهل) استان قم در

همکاران، ۱۳۹۵). در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۲ محاسبه شده است.

ب) پرسشنامه معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی: این پرسشنامه توسط حیدری و همکاران (۱۳۹۸)، طراحی و دارای ۸۹ گویه است. این پرسشنامه دارای مؤلفه‌های معناداری ارزشی، معرفتی و بی‌معنایی زندگی بود. شیوه نمره‌گذاری این پرسشنامه به صورت طیف لیکرت پنج درجه‌ای (از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) است و گویه‌های ۲، ۳، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۳۹، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۶۷، ۶۹، ۷۰ و ۸۶ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود. برای بررسی روایی محتوایی از نظرات متخصصان اسلامی و روان‌شناسی استفاده شد که تعداد شاخص‌ها به ۱۹ مورد رسید؛ سپس با انجام تحلیل عاملی بر نمونه ۴۴۰ نفری از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی قم، سه عامل با عناوین «معناداری ارزشی»، «معناداری معرفتی» و «بی‌معنایی زندگی» به دست آمد. پایایی آزمون با سه روش «همسانی درونی» (آلفای کرونباخ)، «دو نیمه‌سازی» و «بازآزمایی» بررسی و تأیید شد. روایی آن نیز با سه روش از روایی ملاکی (همگرا-واگرا-نظرخواهی از افراد خبره) و روایی سازه (اجرای تحلیل عاملی) بر کل نمونه بررسی و تأیید شد. به این ترتیب این آزمون، توانایی سنجش میزان معنای زندگی در افراد بر اساس منابع اسلامی است. در پژوهش حیدری و همکاران (۱۳۹۸)، پایایی این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۴ محاسبه شده است. همچنین در پژوهش حاضر نیز پایایی این پرسشنامه با روش ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ بدست آمده است. همچنین در پژوهش حاضر نیز پایایی این پرسشنامه با روش ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ بدست آمده است.

ج) پرسشنامه معنویت در خانواده: این پرسشنامه توسط مصلحی و همکاران (۱۴۰۲) طراحی و دارای ۵۴ گویه است. الگوی معنویت در خانواده مستخرج از آیات قرآن کریم دارای پنج مولفه باورهای معنوی، فعالیت‌های

نمره کل بیشتر از ۲ انحراف استاندارد بیشتر از میانگین کارآمدی قوی را نشان می‌دهد، نمره کل ۱ انحراف استاندارد کمتر یا بیشتر از میانگین کارآمدی مطلوب و نمره بیشتر از ۱ و کمتر از ۲ انحراف استاندارد کمتر از میانگین کارآمدی ضعیف را نشان می‌دهد. طبق گزارش صفورائی پاریزی (۱۳۸۸)، ضریب همسانی درونی بر اساس آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۹، شاخص بینشی ۰/۸۵، شاخص اخلاقی ۰/۸۹ و شاخص حقوقی ۰/۷۶ می‌باشد؛ همچنین اعتبار پرسشنامه از طریق دو نیمه‌سازی بر اساس ضریب اسپیرمن براون ۰/۸۳ و بر اساس ضریب دو نیمه‌سازی گاتمن ۰/۸۳ به دست آمده است (صفورائی پاریزی، ۱۳۸۸). هوشیاری و همکاران (۱۳۹۵) با استفاده از نظریه سؤال-پاسخ مقیاس کارآمدی خانواده را هنجاریابی کردند. برای کل مقیاس، همبستگی بین دو فرم ۰/۹۹ می‌باشد، به عبارت دیگر، ۰/۹۸ واریانس فرم اولیه با استفاده از فرم کوتاه شده قابل تبیین است. در مورد شاخص بینشی همبستگی بین دو فرم ۰/۹۹۶ است؛ به عبارت دیگر، ۹۹/۲ درصد واریانس فرم اولیه در شاخص بینشی با استفاده از فرم کوتاه تبیین می‌شود. همبستگی دو فرم در ارتباط با شاخص حقوقی ۰/۹۳۶ است؛ از این رو ۸۷/۶ درصد واریانس فرم اولیه توسط فرم کوتاه شده تبیین می‌شود. در مورد شاخص اخلاقی نیز همبستگی بین دو فرم ۰/۹۸۴ است بنابراین ۹۶/۸ درصد واریانس مربوط به شاخص اخلاقی در فرم اولیه با استفاده از فرم کوتاه تبیین می‌شود. برای تعیین میزان همسانی دو فرم در طبقه‌بندی آزمودنی‌ها از میانه استفاده شد. میزان توافق در نمره کل دو فرم، ۹۹/۶ درصد است و ضریب توافق کاپا نیز ۰/۹۳۲ است. برای شاخص بینشی نیز درصد توافق دو فرم ۹۹ درصد و ضریب توافق کاپا برای این شاخص ۰/۹۷۹ بوده است. برای شاخص حقوقی، میزان توافق مربوط به دو فرم ۸۹/۳ درصد و ضریب توافق کاپا برای این شاخص ۰/۷۸۴ می‌باشد. دو فرم در شاخص اخلاقی ۹۶/۴ درصد توافق داشته و ضریب توافق کاپا نیز برای این شاخص ۰/۹۲۷ است (هوشیاری و

معنوی، مسئولیت‌پذیری معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی است. شیوه نمره‌گذاری این پرسشنامه به صورت طیف لیکرت چهار گزینه‌ای (بسیار کم=۱ تا بسیار زیاد=۴) و حداکثر نمره ۲۱۶ و کمترین نمره ۵۴ است. همچنین سؤال‌های ۲۳، ۲۷ و ۴۲ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. روائی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر خبرگان روان‌شناسی اسلامی مورد تأیید قرار گرفته است. روائی سازه این پرسشنامه با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و دوم مورد تأیید قرار گرفت. پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه و مؤلفه‌های باورهای معنوی، فعالیت‌های معنوی، مسئولیت‌پذیری معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی به ترتیب ۰/۹۵، ۰/۸۸، ۰/۹۰، ۰/۸۰، ۰/۷۴ و ۰/۸۰ بود (مصلحی و همکاران، ۱۴۰۲). در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۲ محاسبه شده است.

بعد از تکمیل پرسشنامه‌ها، اطلاعات بدست آمده، با روش آماری ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به روش همزمان با کمک نرم‌افزار SPSS-۲۴ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

از میان افراد شرکت کننده در پژوهش ۱۶۲ نفر زن (۳۳/۷ درصد) و ۳۱۹ نفر مرد (۶۶/۳ درصد) بودند. همچنین از نظر تحصیلات ۲۴ نفر زیر دیپلم (۵ درصد)، ۷۰ نفر دیپلم (۱۴/۶ درصد)، ۱۴۹ نفر فوق دیپلم (۳۱ درصد)، ۱۳۲ نفر لیسانس (۲۷/۴ درصد)، ۹۸ نفر فوق لیسانس (۲۰/۴ درصد) و ۸ نفر دارای تحصیلات دکتری (۱/۷ درصد) بودند. همچنین نتایج نشان داده است که میانگین سنی زنان ۳۷/۹۱ و مردان ۴۱/۶۱ بود.

جدول ۱. میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش

متغیر	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف استاندارد
کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام	شاخص بینشی	۶۹/۰۱	۵/۸۸
	شاخص حقوقی	۴۶/۴۸	۴/۰۵
	شاخص اخلاقی	۸۸/۸۶	۷/۱۲
معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی	نمره کلی کارآمدی خانواده	۲۰۴/۳۵	۱۵/۷۷
	معناداری ارزشی	۶۰/۵۴	۴/۸۸
	معناداری معرفتی	۱۴۱/۹۸	۱۱/۶۵
	بی معنایی زندگی	۴۳/۴۳	۷/۵۰
	نمره کلی معنای زندگی	۳۶۶/۶۲	۲۸/۰۱
معنویت در خانواده	باورهای معنوی	۴۸/۹۳	۵/۲۶
	فعالیتهای معنوی	۴۷/۴۶	۶/۰۸
	مسئولیت پذیری معنوی	۲۳/۴۳	۲/۸۲
	مراقبت‌های معنوی	۳۳/۶۵	۳/۷۰
	فضای معنوی	۲۸/۰۸	۲/۸۹
	نمره کلی معنویت در خانواده	۱۸۱/۵۸	۱۶/۹۸

نتایج جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. همچنین مقدار آزمون کلموگروف اسمیرنوف برای تمامی متغیرهای پژوهش بالاتر از ۰/۰۵ است لذا می‌توان بیان کرد شرط نرمال بودن داده‌ها برقرار است و می‌توان از آزمون‌های آماری پارامتریک استفاده کرد.

دوره دوم، شماره سوم

جدول ۲. ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرهای تحقیق	-۱	-۲	-۳	-۴	-۵	-۶	-۷	-۸	-۹	-۱۰	-۱۱
۱. کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام											
۲. معناداری ارزشی	۰/۳۴**										
۳. معناداری معرفتی	۰/۲۷**	۰/۲۵**									
۴. بی معنایی زندگی	-۰/۱۱**	-۰/۰۹**	-۰/۱۹*								
۵. معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی	۰/۳۰**	۰/۲۶*	۰/۳۶**	۰/۳۴**							
۶. باورهای معنوی	۰/۳۲**	۰/۲۴**	۰/۳۴**	-۰/۲۴**	۰/۳۲**						
۷. فعالیت‌های معنوی	۰/۳۳**	۰/۲۲**	۰/۲۸*	-۰/۱۴*	۰/۲۳**	۰/۳۳**					
۸. مسئولیت پذیری معنوی	۰/۴۲**	۰/۳۱**	۰/۳۳**	-۰/۵۴**	۰/۲۶*	۰/۳۰*	۰/۲۱**				
۹. مراقبت‌های معنوی	۰/۲۸**	۰/۴۵**	۰/۲۲**	-۰/۲۳**	۰/۲۹**	۰/۲۱**	۰/۲۹*	۰/۲۸**			
۱۰. فضای معنوی	۰/۲۹**	۰/۲۷**	۰/۳۶**	-۰/۳۰**	۰/۳۴**	۰/۲۴**	۰/۳۱**	۰/۳۹**	۰/۲۶*		
۱۱. نمره کلی معنویت در خانواده	۰/۳۱**	۰/۳۶**	۰/۴۱**	-۰/۴۴**	۰/۳۵**	۰/۳۳**	۰/۳۲**	۰/۳۷**	۰/۲۴**	۰/۳۸**	

*P < ۰/۰۵ و **P < ۰/۰۱

عامل تورم واریانس همه متغیرهای مستقل کمتر از ۱۰ و در دامنه مطلوب بود (معناداری ارزشی ۶/۱۳، معناداری معرفتی ۴/۰۶، بی معنایی ارزشی ۸/۴۲، باورهای معنوی ۵/۷۵، فعالیت‌های معنوی ۶/۶۶، مسئولیت پذیری معنوی ۴/۳۲، مراقبت‌های معنوی ۶/۷۱، فضای معنوی ۵/۶۴). شاخص تحمل نیز برای همه متغیرهای مستقل بیشتر از صفر و نزدیک به یک و در دامنه مطلوب بود (معناداری ارزشی ۰/۲۶، معناداری معرفتی ۰/۱۸، بی معنایی ارزشی ۰/۷۴، باورهای معنوی ۰/۴۴، فعالیت‌های معنوی ۴/۶۶، مسئولیت پذیری معنوی ۰/۵۱، مراقبت‌های معنوی ۰/۶۱، فضای معنوی ۰/۶۲). مقدار آماره دوربین واتسون نیز ۱/۸۲ به دست آمده است که در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، بنابراین فرض استقلال بین خطاها یا عدم همبستگی بین خطاها پذیرفته می‌شود. نتایج تحلیل واریانس در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

نتایج جدول ۲ نشان داده است که بین معنویت در خانواده ۰/۳۱ و مولفه‌های آن یعنی باورهای معنوی ۰/۳۲، فعالیت‌های معنوی ۰/۳۳، مسئولیت پذیری معنوی ۰/۴۲، مراقبت‌های معنوی ۰/۲۸، فضای معنوی ۰/۲۹، معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی ۰/۳۰ و مولفه‌های آن یعنی معناداری ارزشی ۰/۳۴ و معناداری معرفتی ۰/۲۷ با کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام رابطه مثبت و معنادار وجود دارد ($P < ۰/۰۱$). همچنین بین بی معنایی در زندگی با کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام رابطه منفی و معنادار ($-۰/۱۱$) وجود دارد ($P < ۰/۰۱$).

همچنین برای بررسی نقش متغیرهای معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی و معنویت در خانواده در پیش‌بینی کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام از آزمون رگرسیون چندگانه به روش همزمان استفاده شده است. همچنین،

جدول ۳. خلاصه تحلیل واریانس متغیرهای پژوهش

متغیر پیش‌بین	منبع تغییر	مجموعه مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی (معناداری رگرسیون ارزشی، معناداری معرفتی و بی معنایی زندگی)، معنویت در خانواده (باورهای معنوی، فعالیت‌های معنوی، مسئولیت پذیری کل معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی)	۳۸۱۹۴/۳۱	۸	۴۷۷۴/۲۹	۲۷/۷۴	۰/۰۰۱	
	۸۱۲۲۴/۴۶	۴۷۲	۱۷۲/۰۸			
	۱۱۹۴۱۸/۷۷	۴۸۰				

طبق جدول ۳ معناداری F محاسبه شده نشان می‌دهد که کارآمدی خانواده (باورهای معنوی، فعالیت‌های معنوی، مسئولیت پذیری معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی) پیش‌بینی کرد. خلاصه مدل رگرسیون در جدول ۴ (معناداری ارزشی، معناداری معرفتی و بی معنایی زندگی)، معنویت در خانواده گزارش شده است

جدول ۴. خلاصه مدل

R	R ^۲	ΔR ^۲	SE	آماره دوربین واتسون
۰/۶۸	۰/۵۹	۰/۵۹	۳/۵۶	۱/۸۲

طبق جدول ۴، معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی (معناداری ارزشی، معناداری معرفتی و بی معنایی زندگی)، معنویت در خانواده (باورهای معنوی، فعالیت‌های معنوی، مسئولیت پذیری معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی) توانستند ۰/۵۹ کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام را پیش‌بینی کنند (P < ۰/۰۵). برای بررسی اینکه کدام یک از متغیرهای پژوهش پیش-بینی کننده قوی‌تری برای پیش‌بینی کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام هستند از آزمون رگرسیون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام بر اساس معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی و معنویت در خانواده

متغیرهای پیش‌بین	B	SE	BETA	T	Sig
مقدار ثابت	۲/۸۳	۱/۵۳	-	۲/۸۸	۰/۰۰۱
معناداری ارزشی	۰/۷۹	۰/۱۷	۰/۲۴	۴/۶۴	۰/۰۰۱
معناداری معرفتی	۰/۲۴	۰/۱۸	۰/۱۷	۲/۸۳	۰/۰۰۵
بی معنایی زندگی	-۰/۱۱	۰/۱۰	-۰/۱۵	-۱/۱۷	۰/۰۲
باورهای معنوی	۰/۳۹	۰/۱۹	۰/۱۳	۲/۰۳	۰/۰۴
فعالیت‌های معنوی	۰/۶۶	۰/۱۵	۰/۲۵	۴/۲۳	۰/۰۰۱
مسئولیت پذیری معنوی	۰/۲۱	۰/۳۰	۰/۱۳	۰/۷۲	۰/۰۴
مراقبت‌های معنوی	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۰۷	۱/۴۰	۰/۱۶
فضای معنوی	۰/۸۶	۰/۳۴	۰/۲۲	۳/۴۲	۰/۰۰۱

طبق جدول ۵ برای تعیین سهم تفکیکی هریک از متغیرهای پیش‌بین در تبیین پراکندگی متغیر ملاک (کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام) از ضریب بتا استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که معناداری ارزشی ۰/۲۴، معناداری معرفتی ۰/۱۷، بی‌معنایی زندگی ۰/۱۵-، باورهای معنوی ۰/۱۳، فعالیت‌های معنوی ۰/۲۵، مسئولیت‌پذیری معنوی ۰/۱۳ و فضای معنوی ۰/۲۲ کارآمدی خانواده در دیدگاه اسلام را به طور معناداری پیش‌بینی می‌کنند. در این پیش‌بینی، بیش‌ترین نقش را فعالیت‌های معنوی ایفا می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین معنای زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی و کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، معنویت در خانواده نیز با کارآمدی خانواده رابطه‌ای مثبت و معنادار داشت. تحلیل رگرسیون چندگانه بیانگر آن بود که مؤلفه‌های معنای زندگی شامل معناداری ارزشی، معناداری معرفتی و بی‌معنایی زندگی و نیز ابعاد معنویت در خانواده شامل باورهای معنوی، فعالیت‌های معنوی، مسئولیت‌پذیری معنوی، مراقبت‌های معنوی و فضای معنوی، در مجموع توانستند ۵۹ درصد از تغییرات کارآمدی خانواده را پیش‌بینی کنند. در این میان، بیشترین سهم را فعالیت‌های معنوی به خود اختصاص داد و پس از آن، معناداری ارزشی و فضای معنوی نقش پررنگ‌تری داشتند. این یافته‌ها بر اهمیت دو بعد کلیدی، یعنی معنا و معنویت، در ارتقای کیفیت عملکرد خانواده از دیدگاه اسلام تأکید دارد.

یافته‌های این مطالعه با نتایج پژوهش‌های پیشین همسو است که رابطه مثبت معنای زندگی و کارآمدی خانواده را تأیید کرده‌اند (Glaw et al., 2017; Goodman et al., 2019; Khoshro Rodbaraki et al., 2023; Mohammad et al., 2021; Rashidi Far et al., 2024; Safourai Parizi, 2013). به‌عنوان نمونه، راشدی‌فر و همکاران (Rashidi Far et al.)

(al., 2024) در مدلیابی ساختاری خود نشان دادند که معنای زندگی با نقش میانجی معنویت در خانواده، کارآمدی خانواده را به شکل معناداری پیش‌بینی می‌کند. همچنین، گودمن و همکاران (Goodman et al., 2019) در بررسی خود بر روی خانواده‌های کنیا دریافتند که حس تعلق و معنا در زندگی، عامل مهمی در انسجام و حمایت متقابل خانوادگی است. گلاو و همکاران (Glaw et al., 2017) نیز در مرور ادبیات، به این نتیجه رسیدند که معنای زندگی با بهبود سلامت روانی و کیفیت روابط بین‌فردی در خانواده مرتبط است.

از منظر اسلامی، این نتایج نیز با مبانی نظری همخوانی دارد. آموزه‌های دینی اسلام بر این نکته تأکید دارند که زندگی دارای هدف متعالی و غایت معنوی است (Callister et al., 2019; Pishgar et al., 2019). در این چارچوب، خانواده نه تنها محل رفع نیازهای مادی بلکه کانون رشد اخلاقی و تربیت معنوی اعضا است (Hoshyari & Shameli, 2020; Safourai Parizi, 2021). پایبندی به اهداف الهی و معنابخشی به زندگی می‌تواند به شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهایی منجر شود که انسجام و همبستگی خانوادگی را افزایش می‌دهد (Heidari et al., 2020).

یافته‌ها همچنین نشان داد که معنویت در خانواده رابطه مثبت و معناداری با کارآمدی خانواده دارد. این نتیجه با تحقیقات داخلی و خارجی متعدد همسو است (Casaleiro et al., 2024; Hoshyari et al., 2020; Khoshro Rodbaraki et al., 2023; Kranz, 2024; Provencio & McElroy-Heltzel, 2024; Rashidi Far et al., 2024; Safourai Parizi, 2013). پروونسو و مک‌الروی‌هلتزل (Provencio & McElroy-Heltzel, 2024) در مطالعه خود بر روی زوج‌های بین‌دینی، نشان دادند که استحکام روحیه معنوی می‌تواند کیفیت روابط را بهبود بخشد. کاسالیرو و همکاران (Casaleiro et al., 2024) نیز نشان دادند که مداخلات پرستاری مبتنی بر مقابله معنوی، موجب ارتقای توانایی مراقبان خانوادگی در مواجهه با فشارهای روانی می‌شود.

است، بلکه در ادبیات علمی نیز مورد حمایت قرار می‌گیرد (Ashté &

Karami, 2018; Chaturvedi, 2020; Lotfian et al., 2020).

این پژوهش دارای محدودیت‌هایی است که باید هنگام تعمیم نتایج به سایر جوامع مدنظر قرار گیرد. نخست، استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس و محدود بودن جامعه آماری به زوجین شهر قم، تعمیم‌پذیری یافته‌ها را کاهش می‌دهد. دوم، استفاده از پرسشنامه‌های خودگزارشی ممکن است تحت تأثیر تمایل پاسخ‌دهندگان به ارائه پاسخ‌های اجتماعی پسندیده قرار گیرد. سوم، طولانی بودن پرسشنامه‌ها می‌توانست باعث خستگی و کاهش دقت پاسخ‌دهندگان شود. چهارم، عدم کنترل کامل بر متغیرهای مداخله‌گر همچون شرایط اقتصادی-اجتماعی، سطح معنویت اولیه و کیفیت روابط زوجین پیش از پژوهش، می‌تواند نتایج را تحت تأثیر قرار داده باشد.

پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی و جامعه آماری گسترده‌تر شامل شهرها و فرهنگ‌های متفاوت استفاده شود تا قابلیت تعمیم نتایج افزایش یابد. همچنین، ترکیب روش‌های کمی و کیفی می‌تواند به درک عمیق‌تری از تجربه‌های معنوی و معنایی در خانواده منجر شود. بررسی نقش متغیرهای تعدیل‌گر مانند سبک‌های فرزندپروری، کیفیت ارتباطات زناشویی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده نیز می‌تواند به مدل‌های پیش‌بینی دقیق‌تر کمک کند. علاوه بر این، مطالعات طولی می‌تواند تغییرات معنویت و معنا در زندگی و اثر آن‌ها بر کارآمدی خانواده را در طول زمان بررسی نماید.

در سطح عملی، نتایج این پژوهش می‌تواند مبنایی برای طراحی برنامه‌های آموزشی و مداخلات مشاوره‌ای مبتنی بر معنویت و معنামحوری در خانواده باشد. مشاوران خانواده می‌توانند با آموزش مهارت‌های معنابخشی و تقویت باورها و فعالیت‌های معنوی، به بهبود کارکرد خانواده کمک کنند. همچنین، نهادهای فرهنگی و دینی می‌توانند با فراهم آوردن فرصت‌های مشارکت

در سطح بین‌المللی، نتایج گلاز (Gfaz, 2024) بر روی پرستاران لهستانی نشان داد که تجربه‌های مذهبی و معنوی، با رضایت از زندگی و شغل و نیز انسجام شخصی رابطه دارد. این یافته‌ها تأکید می‌کند که معنویت می‌تواند به عنوان منبعی برای مقابله با فشارها و چالش‌های زندگی خانوادگی عمل کند. به همین ترتیب، یافته‌های حاضر با نتایج بشارت و همکاران (Basharat et al., 2019) همسو است که دریافتند سلامت معنوی و کمال‌گرایی معنوی/مذهبی با سازگاری زناشویی رابطه مثبت دارد.

یافته‌های کنونی را می‌توان با دیدگاه‌های روان‌شناختی درباره معنای زندگی نیز توضیح داد. بر اساس مدل سه‌بعدی معنای زندگی (Martela & Steger, 2023)، داشتن حس اهمیت، انسجام و هدف در زندگی، موجب ارتقای کارکردهای روانی و اجتماعی افراد می‌شود. این امر در محیط خانواده به شکل افزایش همدلی، بهبود ارتباطات و مدیریت مؤثر تعارض‌ها نمود پیدا می‌کند (Sheikholislami et al., 2018).

از سوی دیگر، تحلیل نقش متغیرها نشان داد که فعالیت‌های معنوی بیشترین سهم را در پیش‌بینی کارآمدی خانواده داشتند. این نتیجه، اهمیت اقدامات عملی نظیر برگزاری مناسک مذهبی، دعا و نیایش مشترک، و مشارکت در فعالیت‌های خیرخواهانه را در تقویت همبستگی خانوادگی برجسته می‌سازد (Shah Mohammadi & Ebrahimi Tazekand, 2017; Witte et al., 2022). در این زمینه، مطالعات بین‌فرهنگی نیز تأیید کرده‌اند که عمل به فعالیت‌های معنوی جمعی، باعث تقویت هویت مشترک و کاهش فاصله روانی بین اعضا می‌شود (Kranz, 2024).

در مجموع، این پژوهش شواهدی قوی ارائه می‌دهد مبنی بر این‌که ترکیب دو مؤلفه معنا و معنویت، می‌تواند چارچوبی کارآمد برای تقویت عملکرد خانواده از دیدگاه اسلام فراهم آورد. این نتیجه نه تنها با مبانی دینی سازگار

- Basharat, M. A., Khavasi, R., Hamidi, K., & Rajai, M. (2019). Predicting marital adjustment based on spiritual/religious perfectionism and spiritual health. *Family Psychology Journal*, 6(2), 3-14. <https://doi.org/10.29252/ijfp.6.2.3>
- Callister, A., Galbraith, Q., & Kelley, H. (2019). Constructing meaning through connection: religious perspectives on the purpose of life. *The International Journal of Religion and Spirituality in Society*, 9(3), 15. <https://scholarsarchive.byu.edu/facpub/5928/>
- Casaleiro, T., Martins, H., & Caldeira, S. (2024). Promoting Spiritual Coping of Family Caregivers of an Adult Relative with Severe Mental Illness: Development and Test of a Nursing Intervention. *Healthcare*, 12(13), 1247. <https://doi.org/10.3390/healthcare12131247>
- Chaturvedi, S. K. (2020). Covid-19, coronavirus and mental health rehabilitation at times of crisis. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health*, 7(1), 1-2. <https://doi.org/10.1007/s40737-025-00460-4>
- Glaw, X., Kable, A., Hazelton, M., & Inder, K. (2017). Meaning in life and meaning of life in mental health care: An integrative literature review. *Issues in Mental Health Nursing*, 38(3), 243-252. <https://doi.org/10.1080/01612840.2016.1253804>
- Głaz, S. (2024). The relationship between meaning in life, life satisfaction and job satisfaction with religious experience in the life of polish nurses. *Journal of religion and health*, 63(3), 1710-1731. <https://doi.org/10.1007/s10943-022-01589-3>
- Goodman, M. L., Gibson, D. C., Keiser, P. H., Gitari, S., & Raimor-Goodman, L. (2019). Family, belonging and meaning in life among semi-rural Kenyans. *Journal of Happiness Studies*, 20, 1627-1645. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0017-9>
- Heidari, Z., Salari Far, M. R., & Shateryan, F. (2020). Construction, validation, and reliability of a life meaning test based on Islamic sources. *Studies in Islam and Psychology*, 13(25), 7-25. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/105086108.02229270>
- Hoshyari, J., Shakouri, H., & Hosseini Kohsari, S. M. (2020). The boundaries and psychological limits of the family with an emphasis on verses containing the term "limits of Allah". *Islamic Studies on Women and Family*, 7(13), 7-30. https://bsujpc.journals.ekb.eg/article_355380.html
- Hoshyari, J., & Shameli, A. A. (2020). The reality of roles, boundaries, and power structures in the family: A Quranic-psychological approach. National Conference on Research and Innovation in Psychology, with a Special Focus on Third Wave Therapeutic Approaches, <https://fount.aucegypt.edu/etds/307/>
- Jin, B. K., & Ahn, H. Y. (2019). Factors influencing the happiness of late school-aged children: A focus on family strength and self-control. *Child Health Nursing Research*, 25(3), 245. <https://doi.org/10.4094/chnr.2019.25.3.245>
- Khoshro Rodbaraki, T., Ghorbanpour Lavamjani, A., & Boland, H. (2023). The relationship between psychological capital and family empowerment: The mediating role of meaning in life and perceived social support. *Cultural-Educational Journal of Women and Family*, 18(63), 181-212. https://cwfs.ihu.ac.ir/article_207856_en.html?lang=fa
- Kranz, D. (2024). Jewish Families, Jews and Their Families, Jews in Families in Germany After 1945: Families, Memories, Boundaries, and Love. In *The Jewish Family in Global Perspective* (pp. 139-159). Cham: Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-45006-8_7

معنوی جمعی برای خانواده‌ها، زمینه ارتقای انسجام و همبستگی خانوادگی را فراهم سازند. در سیاست‌گذاری اجتماعی نیز توجه به این مؤلفه‌ها می‌تواند به توسعه برنامه‌هایی برای تحکیم بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های خانوادگی منجر شود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

References

- Adamczyk, K. (2019). Marital and love attitudes as predictors of Polish young adults' relationship status. *Current Issues in Personality Psychology*, 7(4), 298-312. <https://doi.org/10.5114/cipp.2019.92561>
- Ashté, K., & Karami, J. (2018). Predicting attitudes toward marriage through personality traits, attachment styles, and family environment among single female students at Razi University of Kermanshah. *Psychological Growth*, 7(11), 11-27. <https://frooyesh.ir/article-1-431-fa.html>

- Loolaaour, M., & Keshavarz, M. A. (2017). *The transformation of family in the context of modernity*. Tehran: Pushtiban Publications.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/493339>
- Lotfian, L., Asadzandi, M., Javadi, M., & Sepandi, M. (2020). The correlation of daily spiritual experiences with the level of spiritual health among professors of military universities (spiritual experience and spiritual health). *Military Care Sciences*, 7(4), 330-340.
<https://doi.org/10.52547/mcs.7.4.330>
- Martela, F., & Steger, M. F. (2023). The role of significance relative to the other dimensions of meaning in life-an examination utilizing the three dimensional meaning in life scale (3DM). *The Journal of Positive Psychology*, 18(4), 606-626.
<https://doi.org/10.1080/17439760.2022.2070528>
- Mohammad, A., Mohammadi, S. H., & Abbasi, Z. (2021). The role of consistency among dimensions of spiritual well-being and meaning in life in predicting family efficacy. *Islamic Journal of Women and Family Studies*, 9(24), 29-52.
<https://www.sid.ir/fileservers/jf/4026314002402>
- Pishgar, Z., Samnon, M., Seyed Hashemi, S. M. I., & Sharifi, E. (2019). The meaning of life from an Islamic perspective and its connection to lifestyle. *Research in Beliefs and Theology*, 1(10), 29-46. <https://nasim-e-kherad.ismc.ir>
- Provencio, A., & McElroy-Heltzel, S. E. (2024). The Roles of Spiritual Fortitude and Religious Orientation in Relationship Quality for Interfaith Couples. *Journal of Psychology and Theology*.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00916471241269030>
- Rashidi Far, F., Salari Far, M. R., & Safourai Parizi, M. M. (2024). Structural modeling of family efficacy based on meaning in life with the mediating role of spirituality in the family and couple boundaries. *Studies in Islam and Psychology*, 18(35), 1-18. <https://iaap-journals.onlinelibrary.wiley.com>
- Safourai Parizi, M. M. (2013). Indicators of an effective family. *Islamic Journal of Women and Family Studies*, 1(1).
<https://link.springer.com>
- Safourai Parizi, M. M. (2021). Ethical and legal indicators of an effective family from an Islamic perspective. *Biannual Journal of Educational and Social Studies on the Quran and Ahl al-Bayt*, 4(7), 131-150.
<https://journal.uinsi.ac.id/index.php/mazahib/article/view/816>
- Shah Mohammadi, M., & Ebrahimi Tazekand, F. (2017). The role of spirituality and religion within the family system. International Conference on Cultural Pathology and Education, <https://psycnet.apa.org/record/2012-22252-009>
- Sheikholislami, A., Qomari, H., & Gholami, S. (2018). The role of worry, hope, and meaning in life in predicting the mental health of mothers with intellectual disabilities. *Journal of Exceptional Individuals*, 24(6), 135-151.
<https://onlinelibrary.wiley.com>
- Witte, T., Amick, M., & Smith, J. (2022). Recovery Identity and Psychosocial- Spiritual Health: A Survey of Individuals in Remission From Substance Use Disorders. *Journal of Drug Issues*. <https://doi.org/10.1177/00220426221133039>